

Kulturdepartementet
postmottak@kud.dep.no

Dato: 20.08.2013

Vår ref.: 2013
Deres ref.: 13/155-

Saksbehandler: Trine Sofie Mathiesen
22452601; trine-sofie.mathiesen

NOU 2013: 1 DET LIVSSYNSÅPNE SAMFUNN HØRINGSSVAR FRA HØGSKOLEN I OSLO OG AKERSHUS

Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA) viser til brev fra Kulturdepartementet av 11.2.2013. Høgskolen har hatt utredningen på høring internt i organisasjonen. Våre merknader og kommentarer knytter seg til de deler av utredningen som er mest relevant for høgskolen.

Generelle merknader

Med utredningen NOU 2013: 1 Det livssyns åpne samfunn har vi fått en omfattende og grundig gjennomgang av statens tros- og livssyns politikk. Ifølge mandatet har utvalget hatt som oppgave å fremme forslag som kan bidra til å skape en mer helhetlig politikk på feltet. HiOA støtter utvalget i dets bestrebelser på å bidra til en mer helhetlig tros- og livssyns politikk, beskyttelse av tros- og livssynsfrihet og likebehandling.

Høgskolen vil bemerke at flere av de forslag og tilrådinger som utvalget gir når det gjelder krav om tilrettelegging for tros- og livssynsaktiviteter i offentlige institusjoner, har vært praktisert ved HiOA i flere år. Høringen gir en anledning til å revurdere tenkningen og praktiseringen av lov- og regelverk på dette feltet ved høgskolen. HiOA ønsker tydelig avklaring av om offentlige institusjoner innen høyere utdanning skal ha ansvar, og i så fall på hvilken måte, overfor tros- og livssynssamfunn. Avklaringen avhenger av den rolle man kommer fram til at staten skal ha i tros- og livssynsspørsmål.

HiOAs kommentarer gjelder de kapitler som omhandler modeller og prinsipper for statlig tros- og livssyns politikk og de forslagene som berører høgskolen som offentlig institusjon, med forskningen, det faglige innholdet i studiene og læringsmiljøet ved institusjonen. Det betyr at kommentarene knytter seg til utredningens Del III, kap. 7, 8 og 9 og Del IV, kap. 11, 13, 14, 15, 16 og 19.

Til Del III Prinsipper for tros- og livssyns politikken

Utvalgets to hovedpremisser har vært:

1. tros- og livssynsfriheten skal beskyttes
2. staten skal føre en aktivt støttende tros- og livssyns politikk

Vurdering av «passiv stat» ligger utenfor utvalgets mandat. Utvalget drøfter mulighetene når det gjelder forholdet mellom stat og tros- og livssynsamfunn og presenterer flere mulige modeller. Utvalget anbefaler det som kalles en velferdsmodell. Valget av modell gjør at skillet mellom den

sekulære staten og de religiøse samfunnene kan bli utydelig. Tro- og livssyn blir i stor grad et statlig anliggende med denne modellen.

Mindretallet i utvalget argumenterer prinsipielt for et skille mellom stat og religion/livssyn. HiOA mener det er prinsipielt viktig at den sekulære stat forsvares, og at det bør lages et skarpt skille mellom stat og religion/livssyn. Grensen må trekkes både av hensyn til staten og av hensyn til religioner og livssyn. HiOA finner at utredningen ikke er klar nok på dette punktet.

Mindretallet minner også om betydning av religions- og livssynskritikk. HiOA mener at all menneskelig virksomhet må være gjenstand for vitenskapelig kritikk. Det gjelder i høy grad også kritikk av religioner, livssyn og kulturer. Denne kritikken må først og fremst være fagbasert og forankres i fagenes universitetstradisjoner. Det innebærer at kritikken også må kunne komme utenfra, og at den kan krysse faggrensene.

Kontinuerlig religions- og livssynskritikk, i betydning grundig analyse og vurdering, er viktig, ikke minst i utdanningsammenheng. HiOA mener at betydningen av slik kritikk er underkommunisert i utredningen.

Kapittel 9: Prinsipper for en helhetlig tros- og livssynspolitikk

Utredningen gir i kap.9 en historisk framstilling av statens tros- og livssynspolitikk fram til nå. Utvalgets mandat er å fremme forslag som kan bidra til å skape en mer helhetlig politikk på feltet. I utvalgets anbefalte velferdsmodell er staten en aktiv tilrettelegger og tjenesteyter overfor borgere med tro og livssyn. Det store flertallet i utvalget argumenterer for at staten bør føre en aktiv støttende tros- og livssynspolitikk (s. 106f). Et mindretall på to medlemmer er prinsipielt uenig i dette (s.110f).

Utvalget presenterer åtte prinsipper som det mener bør ligge til grunn for statens politikk for tro og livssyn. Disse prinsippene peker alle fram mot et åpent og inkluderende samfunn.

Prinsippene tar utgangspunkt i menneskerettighetene. HiOA støtter prinsippene 1, 2 og 3. HiOA er mer reservert både med hensyn til form og innhold i prinsippene 4, 5 og 6 som gjelder staten som aktiv tilrettelegger, og i prinsippene 7 og 8 om forventninger til borgerne med hensyn til toleranse og eksponering for andres tros- og livssynspraksis. HiOA støtter prinsippene om likebehandling av tros- og livssynssamfunn og toleranse, men finner formuleringen av prinsippene uheldige og til dels formanende.

De konkrete forslagene som senere følger i utredningen forutsetter at man har akseptert de foreslåtte prinsippene. HiOA mener at de prinsippene utredningens flertall legger til grunn, kan tolkes som at staten bør gå inn for en individualistisk rettighetskultur med ensidig fokus på menneskerettigheter. HiOA stiller seg kritisk til dette.

Del IV Praktisering av tro og livssyn i det norske samfunnet

Kap. 11. Tro og livssyn i det offentlige rom

Utvalget skriver at samfunnet har behov for å diskutere og finne løsninger for hvordan fellesskapet skal leve med et tros- og livssynsmessig mangfold, og hvordan politikktutforming og offentlige institusjoner skal gi rom for tro og livssyn. Barnehager og skolen, og dermed også HiOAs Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier, vil være viktige aktører. Vi har konsentrert oss om forhold som angår våre utdanninger.

- HiOAs fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier mener at tros- og livssynenes privatside er for sterkt betont i forhold til kulturell og samfunnsmessig praksis.

I norsk sammenheng er det mange som mener at spørsmål om tro og livssyn bør være et individuelt anliggende. Utredningen synes å støtte en slik oppfatning. Fak. LUI mener at det kan bli en vanskelig oppgave å bygge et flerkulturelt samfunn på grunnlag av en slik tilnærming. I mange land er religion et offentlig anliggende og godt synlig i landskapet. I disse landene handler ikke religion først og fremst om tro, men om religiøs praksis. For mennesker med bakgrunn fra slike land er religiøs praksis en viktig del av identitet og selvforståelse. Religion, livssyn og etikk er for mange viktig som livsgrunnlag og kunnskapsfelt og et samfunnsmessig og kulturelt anliggende. For mange er det en fullstendig fremmed tanke at religion skal kunne reduseres til individuelle trosforestillinger. HiOA mener altså at det kan stilles spørsmål ved flere av de prinsipper utvalgets flertall går inn for. HiOA mener også at mindretallet gir uttrykk for standpunkter som burde ha vært tillagt større vekt i utredningen.

- Utvalget tar til orde for omkamp om formålsparagrafen i skolen. HiOAs fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier støtter ikke dette synet.

Et flertall i utvalget tar til orde for omkamp når det gjelder formålsparagrafen for skolen (s.124f), til tross for at denne ble enstemmig vedtatt av Stortinget i 2008. Utvalget skriver at Bostadutvalgets forslag til ny formålsparagraf var et felles forslag fra et bredt sammensatt utvalg, men at det ikke ble vedtatt (av Stortinget) slik det ble framsatt. Et flertall i utvalget går derfor inn for at formålsparagrafen bør vurderes på nytt. Standpunktet begrunnes med at man må legge større vekt på de verdier som samler, enn disse verdienes opprinnelse eller begrunnelse. Utvalget viser til at Stortinget «snudde resonnementet» og satte verdienes opprinnelse: «kristen og humanistisk arv og tradisjon» foran fellesverdiene, i motsetning til Bostadutvalget som satte fellesverdiene først. Men det hører med til historien at enigheten i Bostadutvalget er subsidiær og at den satt langt inne.

Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier erkjenner at det er ulike måter å forstå formuleringene i dagens formålsparagraf på, men tror ikke at debatten tar slutt om man vender tilbake til Bostadutvalgets opprinnelige forslag. Vi mener at begge paragrafer målbærer universelle verdier man bør kunne enes om på tvers av livssyn, og vi viser her til merknadene fra behandlingen av saken i Kirke-, utdannings- og forskningskomitéen på Stortinget. Komitéen understreker viktigheten av verdiformidlingen i skolen, og legger stor vekt på «verdiene som samler oss», på «verdiene som binder oss sammen». Komitéen gjentar at den «mener det er viktig at formålsparagrafen uttrykker et sett av verdier som flest mulig kan slutte opp om uavhengig av religiøs, kulturell eller nasjonal tilknytning. Samtidig er det etter komitéens oppfatning avgjørende at formålsbestemmelsen også gir klart uttrykk for hvilken etisk, kulturell og religiøs arv og kontekst som bidrar til å forme vårt samfunn (Innst. O. nr. 22 (2008-2009)).

I denne sammenheng legger komitéen vekt på den betydning verdiene i kristen og humanistisk arv og tradisjon har for utformingen av det som er felles verdier i samfunnet. Det går klart frem av komitéens merknader at alle verdiene i annet avsnitt i formålsbestemmelsen er «felles verdier i samfunnet», og at avsnittet som helhet utgjør «en felles referanseramme» som gir et solid verdifundament for skolens virksomhet». Den avslutter merknadene til dette punktet med å understreke at formålsbestemmelsen må oppleves «som tydelig og inkluderende».

På denne bakgrunn mener HiOAs fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier at vi ikke vil anbefale å endre dagens formålsparagraf. Departementet bør imidlertid utarbeide en fortolkning der det understrekes at paragrafen målbærer universelle verdier, og at formuleringene ikke skal tas til inntekt, verken for eller imot, noen bestemt gruppe i samfunnet.

Kapittel 13: Plagg og symboler

HiOA og Studentparlamentet ved HiOA støtter de hovedsynspunkter som utvalgets flertall går inn for når det gjelder personlig frihet til å bære religiøse symboler og plagg i det offentlige rom (s.153f). HiOA støtter også utvalgets syn på den generelle adgangen til å bruke religiøse symboler og plagg både i private og offentlige stillinger, og at eventuelle unntak fra dette bare kan begrunnes i praktiske hensyn. Når det gjelder yrkesroller med myndighet til å utøve legitim fysisk makt og domsmakt på vegne av samfunnet, er mindretallets vurderinger imidlertid mer i pakt med HiOA sitt syn. HiOA går inn for at nøytral uniformering bevares og at det ikke åpnes for livssynsspesifikke eller politiske symboler i slike yrker.

Kapittel 15: Tros- og livssynstjeneste i offentlige institusjoner

HiOA mener at tros- og livssynstjenester prinsipielt ikke bør tillegges den offentlige institusjonen, og er enig med utvalgets mindretall i at det er de ulike tros og livssynssamfunn som skal yte tjenesten i den grad brukerne av offentlige institusjoner har behov for dem. Tilsettingsforholdet for den som skal utøve tjenesten, bør være i tros- og livssynssamfunnet og ikke i institusjonen.

15.7 Utdanningsinstitusjoner

Utvalget viser til at studenter har mulighet til å oppsøke sine tros- og livssynssamfunn på lik linje med andre voksne i samfunnet. HiOA er enig med utvalget i at den velferdsordning som allerede eksisterer, også kan ivareta tros- og livssynsbehov. Tilrettelegging for tros- og livssynsaktiviteter og tjenester bør organiseres av studentenes velferdsorganisasjon på linje med andre velferdstjenester. Jf. Lov om Samskipnader av 14.12.2007 og Forskrift om Samskipnader av 22.8.2008.

Studentparlamentet ved HiOA mener at utdanningsinstitusjonene bør ha bred representasjon av personell fra tros- og livssynssamfunn som speiler studentpopulasjonen, på linje med den representasjonen som Den norske Kirke har i dag. Slikt personell kan være en ressurs for den enkelte student, som samtalepartner, som del av studentvelferden, det kan skape dialog mellom tros- og livssynssamfunnene og stimulere til et mangfoldig studentmiljø.

Utdanningsinstitusjonene bør være nøytrale m h t tro og livssyn.

15.9.1. Livssynsuavhengig førstelinje

Ved HiOA praktiseres i dag den ordning utvalget anbefaler. Førstelinjen kan henvise til tro- og livssynstjeneste. HiOA og Studentparlamentet ved HiOA støtter forslaget fra utvalget. Studentparlamentet ser at dette kan være en utfordring enkelte steder på grunn av manglende kapasitet eller lokasjon.

15.9.5. Rom for religiøs og livssynsmessig aktivitet

For en utdanningsinstitusjon er oppgavene undervisning og forskning. HiOA mener at tro- og livssynstjenester og rom for slike aktiviteter må kunne ivaretas av de instanser som ellers tar seg av velferdstjenester for studenter. De velferdsordninger som er etablert for studenter, bør kunne utvides med tilbud også på dette felt. Studentparlamentet ved HiOA er opptatt av det legges til rette for tro og livssynspraksis på lærestedet ved blant annet å tilby lokaler som bønne- og stillerom. For mange studenter er dette et viktig velferdstilbud, og mange studenter tilbringer store deler av sin hverdag på campus. For Studentparlamentet er det viktigste at alle studenter får samme tilbud og tilrettelegging.

Studentparlamentet ved HiOA støtter at studenter skal kunne oppsøke bønnerom/stillerom under eksamen, slik man kan på HiOA i dag.

HiOA er betenkt over utvalgets ambisjoner om at tro- og livssynsutfoldelse skal være mer synlig i samfunnet. Det er ikke godtgjort at det er behov for mer synlig- eller lydliggjøring enn det er i dag.

Hørlige og synlige tros- og livsytelsesaktiviteter vil kunne oppfattes som krenkelse av andres rettigheter og behov i det offentlige rom.

Kapittel 16: Helligdagsregler og annen fri til utøvelse av tro og livssyn

Lov om trdomssamfunn § 27 gir rett på inntil to fridager for egne hellig- og høytidsdager i tillegg til de tradisjonelle helligdager for alle som ikke tilhører den norske kirke. Utvalget påpeker at studenter ved universitet og høyskoler er i en mellomposisjon der deres rettigheter ikke er avklart. Utredningen foreslår å opprettholde dagens ordning med offisielle helligdager og rett til to dager selvvalgt fri for egne helligdager og at denne retten flyttes til arbeidsmiljøloven og opplæringsloven. Utvalget anbefaler at det eksplisitt uttrykkes i lov om universitet og høyskoler at retten til to dager fri per kalenderår også gjelder studenter. HiOA har forståelse for forslaget om å nedfelle dette i uh-loven, men mener retten til egne fridager ikke må innføres på bekostning av studiekraft og eksamensavvikling. Det må være opp til institusjonen selv å innvilge eller avslå søknader om individuelle fridager ut fra retningslinjer institusjonen praktiserer. Den enkelte student må vurdere om studiekraft og religiøse plikter kolliderer.

Kapittel 19: Barns interesser og rettigheter

HiOAs fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier mener at fagkunnskapen som tidligere var knyttet til det obligatoriske RLE-faget i allmennlærerutdanningen, må ivaretas i grunnskolelærerutdanningene, fordi innholdet i høyere grad enn andre skolefag er bærer av statens flerkulturelle prosjekt i skole og samfunn.

Utredningen kommenterer RLE-fagets stilling basert på innspill av Fagrådet for kristendomsfag og religionsvitenskap (s. 242f). RLE-faget var tidligere et obligatorisk fag i allmennlærerutdanningen, men er i dag et valgfag i grunnskolelærerutdanningene. Faget er blitt ytterligere svekket fordi innholdselementer fra faget ved flere lærerutdanningsinstitusjoner heller ikke har fått den plassen i faget pedagogikk og elevkunnskap (PEL) som var forutsatt. Utvalget skriver at det har merket seg den bekymring som er kommet til uttrykk fra fagmiljøene om konsekvensene av dette (s.243).

Innholdet i det tidligere RLE-faget står sentralt når det gjelder å realisere de verdier som er nedfelt i Formålsbestemmelsen for opplæring og Generell del i læreplanen. HiOA mener derfor det er viktig at de faglige elementene og kunnskapen fra RLE-faget ivaretas i lærerutdanningen.

Evne til å forstå det komplekse samspillet mellom religion og politikk og mellom religion og kultur vil være av avgjørende betydning i tiden som kommer. Det er denne kompetansen vi må gi våre elever i skolen, og som vi må utruste våre lærere med.

Med vennlig hilsen

Kari Toverud Jensen
rektor

Ann Elisabeth Wedø
høgskoledirektør